

Ga
4467

11h. 17



HISTORIA
SCHOLAE DVICALIS
VVOLFENBVTTLENSIS.

DIATRIBE I.

QVA

AD

PANEGYRIN SCHOLASTICAM

IN ATHENAEI NOSTRI INAVGV RATI
MEMORIAM

KALENDIS MAII HOR. III. POMER. MDGCL

INSTITVENDAM

MELIORIBVS LITTERIS FAVENTES

OFFICIOSE INVITAT

IOAN. CHRISTOPH. DOMMERICH

PHIL. DOCT. INCLIT. ORD. PHILOS. IN ALMA IVLIA CAROLINA

ADIVNCT. ET SCHOLAE VVOLFENBVTTLE-

LENSIS RECTOR.

VVOLFENBVTTLELI LITTERIS BARTSCHIANIS.



HISTORIA
SCHOLAE DVCAE
VVOLENTIENSIS

DISCIPLINA

PANEGYRICVM
IN ANTIQVAM

KOEN. FRIED.
UNIVERS.
ZU HALLE





cholarum historias rei litterariæ, eiusque notitiæ inferuire multum, variis euinci facile potest argumentis. Quod si enim litterarum æque fara, atque eruditorum vitæ historiæ litterariæ constituunt partem palmariam, (a) quod vel eius limen transgressus infitias ibit nemo: ne dubitari quidem potest, scholarum historias maximo illi esse vsui. Ex his enim, quæ disciplinarum fuerint diuersis temporibus mutationes, quomodo eruditi ad solidam peruenerint doctrinam, satis videre est. Tot virorum celeberrimorum exstant exempla, quæ idem probant. Nisi enim hi, ex scholarum historiis litterariam rempublicam multum capere utilitatis, et quidem recte, sibi persuasisent: lucubrationes suas illis non im-

):(2

pen-

(a) Consentiant in hoc quotquot Historiæ litterariæ adæquatum dederunt conceptum. vid. IAC FRID. REIMMANNI *Histor. Litter.* P. I. p. 3. GOTTL. STOLLES *Anleitung zur Historie der Gelahrtheit* p. 3. s. v. HEVMANNVS in *Consp. Reip. Litt.* cap. I. §. 1. et c. II. §. VIII. dicit: *scholarum historiam membrum esse litterariæ historiæ.* s. v. PFAFFIUS in *Introd. in Histor. Theol. Litter.* §. 2. p. 2. et BVRC, GOTTH. STRUVIUS *Introd. in Notit. Rei Litter.* c. I. §. 5. p. m. 5.

IV.

pendissent. Nec illorum spes decollauit. Communi enim adplausu eiusmodi scripta fuere excepta, omnibusque mactata laudibus. Idque suo quasi iure. Sunt autem illa varii generis. Plurimum enim scholarum vel continent historiam, vel vnius tantum. Inter illa laude nostra non indigent, iam factis ab aliis laudata, GODOFREDI LVDOVICI *Historia Gymnasiorum Scholarumque celebriorum*, (b) nec non celeb. M. IO. GOTTL. BIDERMANNI *Acta scholastica*. (c) Duumiri enim hi, de re scholastica scriptis his suis optime meriti, non ætati solum suæ, sed maioribus æque ac posteris optima præstitere officia. Horum autem numerus iniri vix potest, qui de singulis scholis scripserunt. Ex tanta virorum, de scholis optime meritorum, multitudine BECKMANNVS, (d) BVNEMANNVS, (e) BYRCKHARDVS, (f) CVNO, (g) FEVERLINVS, (h) GEBHARDI, (i) HEVMANNVS, (k) HEVSINGERVS, (l) IKENIVS, (m) LVDOVICI, (n) MARCARDVS, (o) OTTO, (p) VVEISIVS (q) mihi iam in mentem veniunt, quorum scripta passim occurrunt. Ho-

-
- (b) Quinque prodierunt eius partes in 8vo. Lipsi. 1708-1718. (c) octo *Actorum scholast.* foras data sunt volumina in 8. quæ *Noua Acta scholastica* postea exceperunt, quorum primum volumen, cum aliquot secundi partibus, iam quoque absolutum est. (d) CHRIST. BECKMANN *Schola Hamouerane Doctrin. et Discipl.* emisit a. 1599. Eiusque Lect. et Exercitia a. 1604. (e) *Initia Gymnasti Mindens.* scripsit. Mindæ 1730. (f) *de Argentinensibus Schola laudibus.* Hildb. 1715. (g) *Rekt. Scheuing.* Bærr. Hist. 1737. et *Memorabil. Schening.* c. III. et Append. (h) IO. CONR. FEVERLINVS *de fatis Gymnas. Egidiani Norimbergensis.* 1699. (i) *de Orig. et Incrementis Gym. Martin.* Brunsvic. 1695. (k) *Varia Progr. de Historia Pedag. Goett.* (l) *de Gymnasio Ifenacensi varia Progr.* (m) *de Bremensium Schola magnorum Ingeniorum, summorumque in omni scientia virorum alma ac secunda Matre* 1741. (n) *de Gymnas. Casim. Cob. Fasc. III.* 1714-1723. (o) *Rektorum Cellensium Nomenclatura Cell.* 1717. (p) *de Arnstadiensi*

Horum ego exempla secutus, pro muneris mei præsentis ratione, bono cum Deo, iam facio initium, ducalis nostræ Vuolfenbuttelenfis conscribere historiam. Parum, vel nihil de illa litteris huc vsque esse mandatum, miror. (r) Nam præter aliquot programmata, eaque breuissima, quæ de schola nostra agunt, a doctissimo olim huius scholæ Rectore, FRID. VVEICHMANNO edita, (s) et ea, quæ consultissimus ac doctissimus RVD. AVG. NOLTENIVS tam in b. *Vuolte-reccii Chronico castri Vuolfenbuttelenfis*, (t) quam in schediasmate epistolico *de scriptis nonnullorum scholæ Guelpherbytanae Collegarum notabilioribus*, (u) de schola nostra notavit, ac tandem s. v. D. HASSELIVS, scholæ nostræ Ephorus grauisissimus, de eius Collegis *Actis scholasticis* ex ecclesiæ nostræ tabulis inferi curavit, (x) nihil mihi huc vsque typis exscriptum innotuit.

Singulari autem Serenissimi nostri Ducis CAROLI gratiæ debeo, litteris indulgentissimis, pro eo, quo est in litteras propensissimo animo, mihi declaratæ, quod ex *Historia Vuolfenbuttelenfis castri, urbis et viciniae Msta* celeberrima olim

): (3

olim

stadiensis Schola. Progr. IV. 1737. (q) de *Ortu et Progr. Scholarum per Lusat. superiorem.* Zitt. 1686. (r) Hinc *Excellentissimus Dn. Vice Cancellarius DE PRAVN*, urbis nostræ decus, optimarum litterarum stator atque asertor, in sua *Bibliotheca Brunsvico Luneburgensi* c. XVIII. Sect. VII. p. 489. de schola nostra præter leges, præceptores concernentes, quas suo loco inferemus, nihil notat. (s) *Progr. de Serenissimorum Ducum Brunsvicensium in scholam suam Wolffenbüttelanam meritis.* Vuolff 1704. in fol. et *Progr. Inaugur. noui scholast. ædific. præmissum* 1705. f. pat. (t) *Chronicon der Stadt vnd Vestung Vuolffenbüttel.* p. 723. sequ. (u) *Helmstad. 1743.* in 4. 2. plag. (x) v. *Act. schol.* Vol. VI. P. IV. p. 389. sequ. (y) vid.

VI.

olim huius Lycei Reſtoris M. IOAN. REISKII quædam, quæ huc faciunt, in medium proferre licuerit. In eo iam ſum, vt Hiſtoriæ huius generalem conſpectum in vita Auctoris, propemodum publicanda, clementiſſima venia impetrata, exhibeam. Quæ in illa ad ſcholam noſtram ſpectant, in PHIL. IVL. REHTMEIERI *Chronic. Brunſuic.* ex eodem hoc Mſto, vt Auctor ipſe indicat, typis exſcripta offendi.

His qualibuſcumque ſubſidiis ſuffultus ego, ex ſchedulis mſtis varia adhuc collegi, vnde Scholæ noſtræ continuam contexere Hiſtoriam mihi poſſe videor. Sequar in illa conſcribenda hunc ordinem, vt, quid ab eius incunabulis ſub quouis Principe in illa geſtum ſit, paucis exponam. Non ſolum beneficia a Sereniſſimis Brunſuicenſium Ducibus ipſi collata, commemorabo, ſed et de docentibus, quantum conſtat, proponam. Quæ temporis tractu in illa fuerint tractata, quibus gauifa ſit legibus, ac ſollemnitatibus, ſuo quodque tempore enarrabo. Ita enim fore arbitror, vt ſcriptum hoc meum non omni deſtituatur vtilitate.

Quod ſi ergo ad Scholæ noſtræ primordia deſcendere vo-
luerimus: illam cum hac noſtra vrbe condita ortum ſuum cepiſſe, tam certum eſt, quam quod certiſſimum. Paucis ergo vt vrbis noſtræ originem explicemus, opus erit. *Echertus*, Dux Saxonix, ac Thuringix poſtea Marchio, ſæculo XI. anno nimirum MXXXVI. arcem hic quamdam exſtruxit, (y) quam *Vuulferbütle* dixit. (z) Præpoſuit illi certos dynaſtas,

(y) vid. ALGERMANNVS in *Originibus Domi Brunſuic.* et REINERVS REINEGGIVS in *Comment. de Saxon. Origin.* ab HENR. MEIBOMIO edita, nec non *Chron. Vet. Duc. Brunſuic. et Luneb.* in LEIBNITHI *Scriptoribus Rer. Brunſuic.* Tom. II. p. 16. cum *Bothonis Chronico Brunſuic.*

nastas, qui deinde *nobiles Domini de Vuulferbutle* dicti sunt, quos Cæsar quoque magnis beneficiis feudalibus cumulauit. Primus illorum, cuius in Historia mentio fit, *Wedekindus de Vuulferbutle* dictus est, cuius familia postea castrum hoc tenuit. (a) Cum vero nobiles hi Domini sæpius in Principes suos committerent, illorumque partes nefario modo desererent, castrum illorum iterum iterumque fuit euersum: donec sæculo XIII a Serenissimis Ducibus Brunsvicensibus acquireretur, qui sedem hic suam primo temporariam, deinde perpetuam fixerunt. Serenissimus Princeps *Henricus Iunior*, varia fortuna exagitatus, vallis, propugnaculis, fossis, & moenibus huius castri restaurandis curam non insumsit solum, sed urbem quoque nouam, Neopolin (*Neustadt*) dictam, addidit. Fuit hæc illa vrbs nostræ regio, quæ arci proxime adiacet, vbi, qui aulæ ministrabant, sibi ædificia quædam primum exstruenda curasse videntur. Vocatur hæc regio hodie *der grosse vnd kleime Zimmerbof*. Parua igitur hæc nostra vrbs habuit primordia. Fuerunt tamen iam hoc tempore consules & senatores, qui ciuibus ius dicebant, vt ex priuilegiis, ab Henrico Iun. illis a. MDLXVII. datis, constat. (b) Addictissimus insuper fuit fortissimus

vic. picturato in LEIBNITII *Script. Rerum Brunsvic.* T. III. p. 330. Fallit ergo *Chronicon Stederburgense*, in quo ita scribitur: Anno Domini MCCLXXXIII. Dux circa messem incepit edificare castrum Vuulferbutle: nisi hæc de reparatione aut amplificatione huius castri quis intelligere velit. V. LEIBNITII *Script. Rerum Brunsvic.* T. I. p. 868. (z) erudite æque ac fuse hæc docet cel. REISKIUS in *Hist. Vuolf. Msta.* C. VII. § 7. De Vuolfenbutteli nomine vid. *Eiusdem Commentatio de Vuolf.* nomine. Vuolf. 1699. in 4. 1. plag. quæ ex eius Historia Msta tota desumpta est. (a) vid. LEIBNITII *Scriptor. Rerum Brunsvic.* T. II, p. 16. et T. III. p. 36. (b) vid. *Append. ad III. Col.*

VIII.

simus Dux Papæ, eiusque sectæ, & quouis modo ecclesiarum repurgationi obicem ponere studuit. Hinc neque de schola, in noua vrbe constituenda, cogitauit. Tunc temporis enim eruditio & litterarum cultura in solis fere monasteriis harum terrarum, quorum sat magna erat copia, Ludgeriano prope Helmstadium, Riddagshufano, Mariæuallensi, Amelungsbornensi, Laurentiano ad Scheningam & aliis tractabantur.

Mortuo vero *Henrico Iuniori* cum filius e tribus superstes *D. Iulius* anno MDLXVIII succederet: longe aliam vrbs nostra induit faciem. Is enim illam non solum amplificauit, sed omnia quoque artium, rerumque necessariarum gênera inuexit. Nouæ vrbi, cui a patre suo, primo eius auctore, *Henricopoleos* nomen dederat, priuilegia contulit, quorum Cæsaream impetrauit concessionem. (c)

Quantum terræ nostræ incomparabili huic Principi debeant, in vulgus notum est. Is enim, papali iugo abiecto, puriori sanctiori doctrinæ non ipse solum dederat nomen, sed de illa, in terris suis propaganda, quam maxime etiam erat sollicitus. Sciuit sane sagacissimus Princeps optimo id tunc futurum modo, si de scholis, in ditione sua erigendis, cogitaret. Primam ergo hanc suam voluit esse curam, vt in Henricopoli nostra scholam conderet, bonæ mentis officinam. Sub regiminis statim auspiciis id factum esse ex *Agendorum ecclesiasticorum volumine* constat. In illo enim anno, emortualem *Henrici Iunioris* proxime secuto, Kalendis Ianuarii ai. MDLXIX publicato, Scholæ Vuolfenbuttelenis iam fit mentio. (d)

Quod

III. *Collect. Stat. Henricopol.* p. 15. 18. Vuolf. Ao. 1738. (c) Ao. 1570. hæc priuilegia dedit, quorum confirmatio ab Imp. Rudolpho II. Ao. 1578. secuta est. vid. *Append. III. Coll. Stat. Henricopol.* p. 17. 20. sequ. (d) vid. *Herzog Iulius Kirchenordnung. Vuolfenbuttel* Anno 1569. 4. p. 335. quæ editio admodum est rara. (e) vid.

Quod si ergo annum huius phrontisterii natalem constituere voluerimus, erit ille annus MDLXVIII, & vltimum quidem huius anni semestre. Decefferat enim gloriosissimæ memoriæ Princeps Henricus Iunior d. XI. Iunii huius anni. (e) Si igitur ab antiquitate schola quid nominis lucratur, nulli certe nostra cedit, vetustatis gratia, si qua vmq̃am, commendanda.

Observauimus quidem in VVOLTERECCII Chronico, a clarissimo NOLTENIO edito, quorundam ab anno MDXLIII Rectorum enarrari nomina. Sed hæc nos a sententia nostra non abduxerunt, præsertim cum nullorum aliorum Collegarum ab hisce annis fiat mentio, quæ anno MDLXVIII tandem reperitur. Si qua ergo in ædis nostræ tabulario inuenit Rectorum nomina, quæ hic citauit, hos non scholæ, sed ædis Rectores fuisse arbitramur. Constat enim ex monumentis antiquis huius castri et vrbs, diu iam ante vrbem hanc conditam fuisse hic capellam quamdam, cuius Antistites *Rectoris* nomine fuere insigniti. Id quod ex diplomatis membranceis, in ædis nostræ archiuo obuiis, satis superque demonstrari potest. (f)

Stat ergo firma sententia hæc, scholam nostram D.

):():(

IVLIO

(e) vid IOAN. HVBNERI Geneal. Tab. Tab. 188. (f) Aut si hanc sententiam quis minus veritati consentaneam putaret, ludimagistros fuisse existimamus, qui *Henrici Iun.* temporibus, cum hic iam ciuitas adesset, vt supra indicauius, iuuentutem eruduerunt. Consult. enim VVOLTERECCIVS in schedulis suis historicis accuratissimus, hanc ædis & scholæ Rectorum differentiam optime habuit perspectam, ita vt illos non facile confudisse arguendus sit. Fuere autem illi *Christophorus quidam*, cuius cognomen latet annis 1543, 1544. & *Steph. Gebbardus a.* 1546. reliquorum nulla existat

X.

IVLIO originem suam debere. Neque parum laudis inde illi accrescit, quod tantum Principem, cuius memoriam nulla debeat ætas, habeat fundatorem ac statorem.

Quia vero vrbs nostra tunc temporis non ita copiosa erat & ampla: neque tot fuere scholæ collegæ, vt nunc sunt. Omne enim initium paruum. Tres tantum constituit præceptores, atque adeo tres tantum discipulorum ordines. Rectorem, Conrectorem & Cantorem. (g) Quibus, si per paucos annos institutioni suæ commissos dextre erudiuissent, e puluere scholastico ad munera alia adspirare licuit. Nul- lum hac de re potest esse dubium, si consideremus, intra de- cem circiter annos ex tero isto collegarum ordine sex præ- ceptores ad scholam accessisse, rursusque ab ea fuisse euo- catos. Dignum ergo Serenissimus Princeps laborum scho- lasticorum statuit præmium.

Neque hoc silentio prætereundum, quod ad scholæ no- stræ honorem maxime spectat. Cum enim D. IULIVS in coe- nobiis, oppidis & alibi ludos litterarios condidisset, & libera- lium artium palæstras vbique fundasset, hoc simul perpetuo mandato constituere voluit, vt, qui in illas palæstras ad iu- uentutem erudiendam essent mittendi, in hac Vuolfenbutte- lensi schola, ab eius Rectore examinati, eruditionis suæ prius specimen ederent. (h) Id quod hodie adhuc moris & exerci- tii est. Voluit ergo Serenissimus Princeps, vt hæc nostra scho- la præcipua, & principalis totius Ducatus esset, (i) sicuti hæc vrbs Serenissimorum Ducum Brunsvicensium fuit, atque etiam nunc est, sedes illustris.

Quæ

stat memoria. (g) vid. REISKII *Hist. Vuolf. MSta C. XXI. § 9.* & REHTMEIERI *Chron. Brunsvic. p. III. c. LXIII. p. 1112.* (h) vid. *Agend. Eccles. Helmst. 1615. p. 309.* (i) vid. D. AVGVSTI *Schulord- nung*

Quæ tunc temporis in schola hac nostra fuerint tractata, ex agendis ecclesiasticis satis videre est, in quibus de lectionibus in scholis tractandis optime statuitur. (k)

Quod ad doctores sub hoc Principe attinet, quantum de illis constat, Rectoris obiere munia *Erhardus Grosfius* ab anno circiter 1568-1572. *M. Christoph. Gundermannus* ab anno 1572-1574. *M. Ioan. Siluius* ab anno 1574-1577. *M. Paulus Riegemannus* ab anno 1578-1580, quo *Borgdorfiensis* ecclesiæ antistes factus est. *M. Ioan. Struuius* ab 1580-1582, quo Diaconatum in hac nostra ecclesia suscepit. *M. Ioan. Hampius* ab 1582-1586. *Henricus Schlüterus* (l) Ex huius temporis Conrectoribus præter *Ioannem Platium* (m) ab anno 1583-1585. *M. Conradum Papium* (n) ab anno 1585-1588. & *Henricum Schlüterum*, qui postea ad Recturam accessit, nulli constant. Cantoris officio functi hisce temporibus sunt *Georgius Bodendorfius* ab anno 1568-1572., *Bernhardus quidam*, cuius cognomen latet a. 1573. *Ioan. Niebausius* anno 1573. *Simon Rustenus* ab anno 1577-1580. *Thomas Cothenus* ab 1580-1582. *Hartmannus Crusius* ab 1583-1586. *Paulus Trefenstedtus* & *Michael Eichlerus*.

Notauit quoque b. VVOLTERECCIVS *Baccalaureos* quosdam ab anno 1568, qui procul dubio tamquam Collaboratores operam suam scholæ nostræ nauarunt. Moris enim adhuc est Helmstadii & Scheningæ, vt inferiores scholarum Collegæ *Baccalaurei* dicantur. Fuerunt autem hi *Henricus Seldenhemius*
):():(2 a0.

nung anno 1651. p. 13. (k) *de Scholis Cap.* ed. 1615. p. 283. seq. (l) quis ab anno 1587-1598. Recturam hic gesserit ex ædis nostræ tabulario non constat. Sed ex ecclesiæ tabulis suppleri possunt. (m) scribitur etiam *Platzius*. (n) ultra biennium officio suo

XII.

ao. 1568. *Jonas Trauboth* ao. 1569. *Eberhardus* ao. 1573. *Henricus Masfius* ao. 1580. *Hartmann Crusius* ao. 1581-1583. & *Ioan. Choræander* anno 1585. Scholam igitur nostram, cum D. *Iulium* genitorem suum veneretur, (o) iure filiolarum eius dicimus, quam semper quoque ita dilexit, ut & in illam quadrent, quæ de Academia *Iulia*, a se fundata, dicere solebat beatissimæ memoriæ Princeps: *se cum Iulia sua ire cubitum, cum illa surgere mane, neque umquam eius posse obliuisci.* (p)

D. *IULIO*, qui propter diuinas suas virtutes omnino mori non debuisset videbatur, ao. MDLXXXVIII. mortuo, successit dignissimus filius *HENRICVS IVLIVS*, de schola hac nostra optime meritus. Hactenus enim *Henricopolis* schola suffecit prima, tribus classibus distincta. Cum vero noua vrbs vtraque, (q) a primis incunabulis ad robur progressa, multitudine ciuium ac domiciliorum maiori adaugesceret magis: scholam quoque amplificandam, & nouis ædibus ornandam Dux sapientissimus constituit. (r) Aedes illæ in coemeterio, ecclesiæ nostræ metropolitanæ adiacenti, sitæ frontispicio, contignationibus symmetricis, & fastigio insignes, suisque auditoriis tum inferioribus, tum superioribus, ao. MDXCVI extractæ, annum hunc ipsum, insignia Serenissimæ Domi saxo incisa, & Auctorem inclitum H. I. H. z. B. v. L., *Henricum nempe Iulium, Ducem Brunsvicensem & Lunenburgensem* primo aditu

suo non functus. (o) vid. REISKII *Hist. Vuolf. Mstam* c. XXI. §. 9. & PHIL. IVL. REHTMEIERI *Chron. Brunsvic.* P. III. cap. LXIII. p. 1112. (p) vid. IOACH. HILDEBRANDI *Orat. de Fundat. Academiæ Iuliæ* ao. 1658. (q) tam ab *Henrico Iun.* condita & *Henricopolis* dicta, quam a *Iulio* addita & *Iuliopolis* f. *Iulius Friedenstadt* nominata. Vid. *Append. ad III. Collect. Stat. Henricop.* ao. 1738. p. 17. (r) vid. REISKII *Histor. Vuolf. Mst. c.* XXI. §. 9. & REHTMEIERI *Chro.*

aditu ostentabant, atque hanc limini superiori additam Græcis characteribus inscriptionem: ΤΩΝ ΨΥΧΩΝ ΛΟΓΙΚΩΝ ΚΑΙ ΘΕΟΓΝΩΣΙΑΣ ΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΟΝ, h. e. *animorum naturalium & notitiæ diuinæ ludus litterarius.* (s) Huic epigraphæ
):():(3 ante.

Chronic. Duc. Brunsvic. P. III. c. LXIII. p. 1112. (s) doctissimus REISKIUS hanc inscriptionem ita vertit: *Animorum docilium siue discendi capacium & notitiæ diuinæ ludus litterarius*, vnde hanc versionem clar. BEHTMEIERVS & NOLTENIVS, sed sphalmate typographico corruptam, retinuerunt. Ego vero iam in *indice Lectionum hoc verno examine publicato* ostendi, hanc interpretationem locum habere non posse. 1. quia animi rationis expertes non in scholas mittuntur, neque erudiri aut instrui possunt. 2. quia ex cepula, quæ hic adest, facile colligitur, non tam subiectum, quam obiectum discendorum indicari. Cum enim *θεογνωσία* obiectum denotet, quæ per *Θ* cum *λογικῶν* connectitur: hæc vltima vox idem significabit 3. si *λογικῶν* ad subiectum referretur, obiectum incompletum eorum, quæ in scholis tractantur, indicaretur. Modestissime quidem celeb. Auctor *der Hamburgischen Berichte von gelehrten Sachen* ai. hui. Nro. 24. vbi hunc meum indicem publice recensuit, declarat vocem *λογικῶν* potius ad *ψυχῶν* pertinere, quæ vltima vox per spiritus, non per animos vertenda sit, & *λογικῶν* spiritus significare *ingeniosos, excitatos, dociles, vuzige, muntere, febhige Geister*, vt adeo duo, quæ ad scholas necessario requiruntur, indicentur, 1.) iuuenes ad litterarum studia nati 2.) notitiæ diuinæ doctrina. Sed hanc sententiam eadem fere premunt difficultates, quæ Reiskianam. Accedit quod *λογικῶς* proprio suo significatu rationales tantum indicet. Hanc meam versionem stabiliunt quoque DAVID. CHYTRAEI ad *Ernestum Vuolfgangum Stolberg*, Comitum literæ, in quibus de Ilfeldensi Schola prædicat, quod sit *παιδευτήριον τῆς θεογνωσίας, καὶ ψυχῶν διδασκαλῆιον λογικῶν*. Exstat hæc epistola in MICH. NEANDRI *de re poetica græcorum* Libris edit. Ioan. Vollandi p. 712. Hanc sententiam ita vertit M. GEORG.

BASIL:

XIV.

antepagmenta, multo artificio facta, incumbebant, & antæ seu columellæ rotundæ postibus irem faxeis adstabant. Ipsa vero schola diem inauguralem iussu Principis Kalendas Maias anno illo habuit, easdemque anniuersariis adhuc feriis sollempnes agit, vt memoria fundatæ scholæ ne intercidat, neque posteri dediscant, Deo t. o. m. pro schola hac, huc vsque seruata, persoluere gratias. Hunc igitur finem melius obtineri non posse arbitratus sum, quam si ferias has eo sollempniores Acroasi quadam exigua redderem, in quam hoc programma conscribere suscepi.

Qui variis, iisque splendidissimis aedificiis, in terris suis exstructis, templo Vuolfenburteleni pretiosissimo, Iuleo Helmstadiensi sumtuosissimo, aliisque liberalitatis suæ edidit monumenta, Princeps indulgentissimus, camenis quoque nostris hac ratione prospexit, vt sedem illis concederet regia sua munificentia dignam.

Sed non de externa solum scholæ facie sollicitus fuit optimus Princeps: internam eius quoque curauit salutem. Cum enim sub eius regimine vrbs hæc nostra magna cepert incrementa, ita vt peculiaria ipsi noua concesserit priuilegia & statuta, ab Imperatore confirmata: (t) maior iuuenum hic quoque fuit multitudo, qui scholam requirerent ampliorem. Pro sua ergo in ciues liberalitate, & in iuuentutem

BASIL. BRINCKMANNVS in den *Gedancken von der Einrichtung der Schulen. Nordhausen. 1729* in 8. p. 67. *eine Stätte, da das Erkenntnis Gottes fortgeplantzet, vernünfftige Lehrsätze behandelt vnd getrieben würden.* Inscriptio ergo hæc ex veteribus græcis auctoribus videtur desumpta. (t) Exstant illa sub titulo: *Fürstliche Priuilegia Statuta vnd Ordnunge der Heinrichstadt. Gegeben am Tage Pauli Bekehrung. a. 1602.*

tutem singulari cura scholam hanc nostram duobus auxit & Præceptoribus & discipulorum ordinibus, ita vt quinque tunc essent docentes.

Cum vero circa annum MDCIII Serenissimo Duci a M. *Paulo Museo*, Superintendente tunc temporis generali, omnium scholæ Ephorum nomine litteris esset relatum, scholam Heinricopolitanam per aliquod tempus in deterius esse datam, ac magna cepisse detrimenta, quod malum ex crebriore præceptorum mutatione suam traheret originem, qui vt aliis admo-uerentur muneribus, scholæ paulisper operam suam darent: vigilantissimus Princeps de eius restauratione serio cogitauit. Nouis ergo constitutis Rectore M. *Alexandro Arnoldi*, Han-nouera huc vocato, & Collegis, Lectionum & Exercitiorum scholasticorum indicem edi iussit, qui anno MDCV primus editus est. In illo expressa fit mentio restaurationis scholæ, quam de Rectoris & hypodidascalorum nouorum constitu-tione, item de lectionum, exercitiorum ac legum noua in-stitutione, quam vtramque tunc factam inde pater, intelli-gendam esse remur. (u) Licet enim hoc nostrum Lyceum Gymnasii nomen hoc tempore non acceperit, illius tamen habuit perfectissimam ideam. Neque id propter Collegarum numerum solum, sed propter lectionum, hic propositarum, & multitudinem & grauitatem. Ex disciplinis, vt ex indice isto constat, traditæ fuerunt Logica, Rhetorica, Ethica, Phy-sica, Anthropologia & aliæ. Theatralia & Oratoria exerci-tia mirum in modum tunc quoque viguere, ita vt quoties fieri potuit, Dramatici, Comicique Actus sint instituti, & sin-gulis hebdomadibus alumnorum vnus aut alter e cathedra
ora-

(u) vid. doct. VVEICHMANNI Progr. de Seren. Duc. Brunsvic. in scholam Vuolfenb. meritis. p. 3.

XVI.

orationem quamdam memoriter recitauerit. Quin etiam disputandi exercitia hic locum habebant, de variis eruditorum quæstionibus Theologicis, Logicis, Rhetoricis, Physicis, Ethicis aliisque bis quauis hebdomade instituta.

Obseruauimus in diuersis scriptis, quæ publice exstant, scholam hanc nostram *die Stadtschule* dici (x) Sed cum duplicem id habere possit sensum, illam vel a senatu pendere, vel in ciuitatis usum esse constitutam: vltimum probamus. Numquam enim illa senatoria fuit, sed semper principalis, quod nomen postea tamquam peculiare epitheton sibi vindicauit. (y) Ita enim in Priuilegiis & Statutis Henricopoleos, ab Henrico Iulio datis, legitur:

So viel die Bestellung der Kirchen vnd Schulen antrifft, wissen VVir Vns, vnd Vnsern Nachkommen an Vnsern dis-fals ohne Streit habenden vollkommenen Rechten nichts zu begeben, noch dem Rath mehr, als in Vnserer Fürstlichen Kirchen-Ordnung, dabey VVir es durchaus bleiben lassen, begreifen, einzuräumen, jedoch können VWir geschehen lassen, das etliche aus des Raths Mittel neben Vnsern Superintendenten vnd andern, so Vnser geistlich Consistorium jedesmahl dazu verordnen wird, den Examinibus scholarium, so jährlich zweymahl, als 14 Tage vor Ostern, vnd 14 Tage vor Michaelis, gehalten werden sollen, mit beiwonnen, vnd dahin sehen helfen, das die Iugend wol vnterrichtet, vnd erzogen werden möge. (z)

Re-

(x) vid. *Histor. Remarques ueber die neuesten Sachen in Europa.* a. 1701. p. 144. & *BVDDEI allgemeines historisches Lexicon* sub voce *Reiskius*.

(y) a D. AVGVSTI præsertim temporibus hoc sibi vindicauit nomen, quod ab illo tempore ipsi semper fuit tributum. Idque iure: quia Serenissimus is Dux, vt in sequentibus docebo, larga ex Ridagshufano coenobio Rectori & Conrectori constituit stipendia, vt adeo ex Eius ære viuant. (z) de ao. 1602, p. 19. 20.

Rexerunt interim scholam nostram M. *Petrus Binnius*, M. *Ioan. Maius*, & M. *Ioan. Hartuuius*. Primus hic inter scholæ Vuolfenburtelanæ collegas, quantum constat, editis scriptis clarus, ab anno 1595 vsque ad annum 1600 Rectorum huius Lycei gessit. Poeta fuit eximius: qua scientia & arte aulæ magnatibus sese commendauit. Anno 1598 bina publicauit scripta, primum sub hoc rubro: *Sacra Iob. Hartuuii Quedlinburgensis, scholæ Henricopolitanæ Rectoris, hymnorum carmina*. Henricopoli in forma, quam vocant, octaua. Alterum vero: *Versuum quorundam M. Iob. Hartuuii, Quedl. S. H. Rect. Schediasma*. Ibid. in 8. Anno 1600 prodierunt Eiusdem *poematicorum* pietati ac virtuti sacrorum *libellus*: Henricopoli excudebat Conradus Corneus (al. *Horn*) in 8, qui Ducalis Secretarii *Eberdingii* filii dedicatus est: nec non *Poemation Fasciculus* in 8, consecratus *Georgio Eberlino*, Bresniciano, I. V. D. & Reuer. atque Illustriss. Ducis Brunsvicensis Henrici Iulii Consiliario, quem compatrem suum, & amicum bene ac sincere de se meritum vocat. (a) Omnia hæc scripta poetica Hartuuiiana admodum iam rara sunt, neque sæpius inueniuntur. Hartuuiicum in Rectura exceperunt M. *Christoph Pflugius* ab ao. 1600-1603. & *Ioan. Springius* ao. 1603 & 1604. Hunc secutus est M. *Alexander Arnoldi*, qui Lectionum indicem, supra memoratum, edidit, & *Virtus Iohannis* ab ao. 1609-1613. Duo hi posteriores hinc iterum aliorum discesserunt.

Conrectoris officio hoc temporis spatio functi sunt *Georg. Tappius*, M. *Iul. Richenius*, M. *Carolus Apostata*, *Ioan. Reineccius* ab ao. 1598-1601. & *Ioan. Springius* ab ao. 1601-1603.

):():():(
quo

(a) vid. Consult. NOLTENII *Schediasma de scriptis nonnullorum Schol. Vuolf. Collegarum notabil.* p. 9, 10.

XVIII.

quo Recturam accepit, *Ioan. Gulenus* annis 1603 & 1604. *Christoph Cbericus* ab ao. 1604-1609. & *M. Frider. Hildebrand* ab ao. 1610-1614, quo ad Recturam adscendit.

Cantores tunc fuerunt *Otto Sigfr. Harnischius* ab ao. 1594-1600. & *Henigius Schaperus* ab ao. 1600-1618.

Collegæ quarti numerantur *Christoph. Richter* ab anno 1598-1601. *Ioan. Pottus* ab ao. 1601-1605. *Michael Nessenus* ao. 1605, *Ioan Hesius*, Burgdorfiensis ab ao. 1606-1610. & *Christoph. Statius* ab ao. 1610-1614. Collegarum quintorum, qui simul æditui tunc fuere, locum occuparunt *Vuenceslaus Boxbergius* ab ao. 1598-1627. & illi ao. 1611 Adiunctus *Christoph. Sellius*.

Deferor iam ad FRIDERICVM VLRICVM, dignissimum tanti Principis heredem. Is ad regiminis gubernacula anno 1613 accessit. (b) Eius æuo Germania in se ipsa cudebat tela, eaque cruentum in modum yibrabat. Fieri igitur aliter non potuit, quam vt, cum hæc nostra vrbs variis vexaretur incurfionibus, schola nostra multum quoque inde caperet detrimenti. Ast optimus Princeps musas tamen in hoc ludo gratiotissime, quantum licuit, fouit ac tutatus est. Nec sane parum sub illius auspiciis floruisse videtur Lyceum nostrum, iis certe annis, quibus res nondum vbique in funestum illud bellum eruperat. In oratione enim quadam, sub *Friderici Hildebrandi* Rectura habita, in qua & tum regnantis & proxime defuncti Principis in scholas beneficia, atque huius scholæ statum descripsit, sequentia legisse narrat clarissimus VVEICHMANNVS: (c)

Testa-

(b) vid. HVBNERI Tab. Geneal. Tab. 188. (c) in Program. supra citato p. 3.

„ Testatur illustre hoc Gymnasium, cui superioribus se-
 „ ptimanis nouus Gubernator est præfectus. Quæritis igi-
 „ tur scholam, in qua rudimenta pietatis, & purior doctri-
 „ na catechetica erudite & vtiliter proponitur? En hanc no-
 „ stram Guelficam! Quæritis scholam, in qua linguæ & ar-
 „ tes concinna methodo, & dextro ordine discentibus fide-
 „ ter inculcantur? En hanc nostram Guelficam! Quæritis
 „ denique scholam, in qua discipuli, legibus adstricti, hone-
 „ state morum imbuuntur? En hanc nostram Guelficam!
 „ Quæritis scholam, in qua tum Præceptoribus honesta tri-
 „ buuntur stipendia, & minerualia, tum discipulis alienigen-
 „ nis, orbis, & pauperibus ciuium beneficentia liberalia, &
 „ commoda patent hospitia? En hanc ipsam Guelficam!

Quæ quidem omnia vberime pulcherrimam scholæ,
 qua tunc conspicua fuit, faciem declarant. (d) Licet enim
 illa bellicis hisce ac turbulentis temporibus, cum cæsareum
 hic loci esset præsidium, nonnumquam ita vastaretur,
 vt equis esset stabulo: purgauit eam tamen mox sapientissi-
 mus Princeps, sibi que ad extremum vitæ halitum habuit
 commendatissimam. Inspectorem scholæ tum fuisse *M. Vuil-*
helmum Mummium legi, qui omnibus in rebus maximam pro
 ludi litterarii salute gessit curam, & nihil, quod ad emolu-
 mentum singulorum, & illorum, qui ad litterarum facultatem

):():():(2

mon-

(d) Cum in hac oratione Athenæum nostrum dicatur *Gymnasium*
 itidem hoc florentissimum eius indicat statum. Legi præterea in
 multis aliis scriptis hoc ipsi tribui nomen. Vid. *LVD. GOLDNERI*
Progr. de nonnullis omnium ordinum viris, qui Germaniam, patriam
suam, nominis sui fama illustrarunt. Getæ 1722. p. 7. Monatliche
Auszüge anno 1700. mens. Iulio p. 401, IAC. TOLLIVS Epist. itinær.
 p. 7. & alibi,

XX.

monstrabant viam, & eorum, qui bonis imbuendi erant artibus, faceret, vñquam prætermisit. (e) Martis & Bellonæ furor nonnumquam quoque scholam nostram infestant. Sed beatissimus Princeps semper tamen ita prospexit, vt nullo vñquam tempore Præceptores fidelissimi defuerint. At vero tum alia incommoda, tum illud auertere non potuit Dux optimus, quod per complures annos nulla plane stipendia docentibus exsoluerentur. Difficillimum igitur illis fuit, se suosque sustentare: præsertim cum propter discentium exiguum numerum, & acerbas ciuium vexationes aliunde parum illis proueniret. Peregrini interea nulli accesserunt. Ciues etiam, & vrbis incolæ in illis tumultibus, & fluctuationibus periculosisimè sæpe tutius arbitrati sunt liberis suis, domi remanere, nec per plateas ad scholam tendere. Quid, quod semel atque iterum ex Ocri nostri inundatione de sua, fuorumque salute tantum cogitare coacti sunt. Sed mederi tamen his omnibus clementissime voluit Patriæ Pater etiam extremo vitæ suæ tempore. Paucis enim ante obitum suum diebus nouum Rectorem *Ioan. Augspurgium* designauit, eodem die, quo Dux ille obiit, nimirum XI. Aug. anno 1634 introductum.

Functi sunt sub hoc Principe Reſtoris officio *M. Frid. Hildebrandus* ab anno 1613-1622. Geſſit is antea Conreſtoris munus, vir in docendo exercitatissimus, qui Poetæ Laureati honore inclaruit: postea anno 1622. *Walckenredensis* Prior ordinatus. Filii eius duo inter eruditos magnum quo

(e) Inueni hæc in Orat. Msta sub cel. *VVEICHMANNI* Reſtura hic habita, quæ exſtat in Orationum, hic habitatum, volumine Msto, quod diu deſideratum, tandem ſcholæ iterum vindicare, mihi tam felici eſſe contigit.

quoque nomen consecuti sunt. *M. Ioan. Hilgardus* s. *Hildegardus* ab anno 1622 - 1627. quo Goettingæ Ecclesiastes factus est. *M. Georg. Northenus* ab anno 1627 - 1634. quo Ecclesiastæ primum, postea Superintendentis Borckenstedensis munia consecutus est, & tandem *Ioan. Augspurgius* ab anno 1634 - 1644. Conrectores fuere *Ericus Brandesius* ab anno 1613 - 1619. *M. Ioan. Hildegardus* ab anno 1619 - 1622. quo Recturam accepit, *M. Henricus Heisus* ab anno 1622 - 1624. quo Superintendens Burgdorfiensis factus est. *Christoph. Basl. Beckerus* ab anno 1624 - 1627. quo Dasselensis Ecclesiæ Antistes constitutus est. *Ernestus Stapelius*, qui d. XXX. April. 1627 ad Conrecturam fuit introductus, cui per breue tempus præfuit. *Henningius Vuidekenius* annis 1628, 1629, quo defunctus est. *Henricus Gebhardus* ab anno 1629 - 1631. quo Salderensis Ecclesiæ Antistes factus est. *Ioan. Augspurgius*, ab anno 1631 - 1634. qui vtrique officio postea & Rectoris & Conrectoris præfuit.

In Cantorum numero reperiuntur *Henricus Elsmannus*, Brunswicensis, ab anno 1618 - 1627. qui & Magistri & Poetæ Laureati titulum sibi eruditione sua acquisiuerat. *Ericus Soetefschius*, Vuunstorfiensis, annis 1627 & 1628. *Ioannes Vilterus* s. *Philterus* ab anno 1629 - 1631. & *David. Leibius* Eckerschlebia Thuringus ab anno 1631 - 1662. Collegarum quartorum seriem continuarunt *Ioannes Bergmannus*, Hildesiensis, ab anno 1614 - 1618. *Laurentius Vuideburgius*, Neostadiensis, ab anno 1618 - 1627. qui primus Subconrectoris nomen gessit, ac tandem Ecclesiastes Halchterensis & Lindensis factus est. *Rupertus Nyssenius*, Vuolfenbuttelenis, annis 1627 - 1628, quo Fimmellensis & Druttensis Ecclesiæ Pastor euasit, & tandem *Christophorus Sorgius*, Gadensteden-

): () : () : (3

fis

XXII.

sis, ab anno 1628 - 1636. quo Fimmelsensi ac deinde Rocklumenſi Eccleſiæ præfectus eſt. Ex quintis huc pertinent *Ioannes Hopfgartenius* ab anno 1631- 1634. & *Gabriel Leibius* ab anno 1634- 1636. quo Subconrector factus eſt.

Esto hæc *Historia Scholæ noſtræ prima periodus*, ſeu potius eius tantum ſchema, *de ſcholæ noſtræ ſtatu ſub IVLIO, eiusque celiſſima poſteritate*. Si qua mihi adhuc in manus inciderint, ex quibus prima hæc periodus illuſtrari aut augeri poſſit, hæc vt ſupplementa, vna cum variis documentis, in poſterum luci publicæ exponam. *Alter* huius *Historiæ periodus a Sereniſſimo AVGVSTO vsque ad Celiſſimum noſtrum CAROLVM* perget: quam *tertia de ſcholæ noſtræ præſenti ſtatu* excipiet.

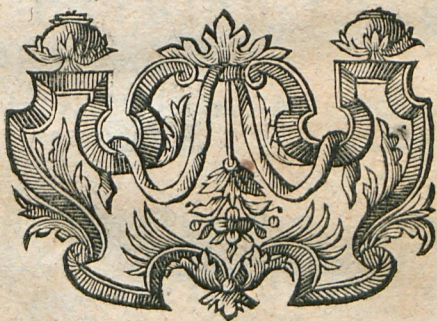
Sed iam ad Acroaſin noſtram ſcholæſticam. Kalendas Maias, quibus, vt ſupra docui, ſchola noſtra fuit inaugurata, ſollempnes declamationibus quibusdam reddere volui, quas iuventuti noſtræ non omnino inutiles fore arbitratus ſum. Nomina ſua apud me profeſſi ſunt tres ex ordine primo optimæ ſpei ac bonæ indolis iuvenes, qui oratorum locum modeſte a me petierunt, quibus illum denegare ego quoque nolui. Primus illorum eſt *Iul. Frid. Adolph. Abelmanus*, Vuolfenbuttelenſis, qui latiali eloquio *extra ſcholas nullam dari ſalutem* euincet. Alter *Fridericus Chriſtianus Fricke*, Noſtras, vernacula *ſcholis reipublicæ ſtatum feliciffimum reddi* demonſtrabit. Tertius *Chriſtoph. Lud. Vlricus Dedekind*,

Schep-

XXIII.

Scheppenstadiensis, *de scientiis in scholis tractandis germanica dialecto aget.*

Adeste igitur, *Viri Proceres, & pro sua quisque dignitate colendi*, Vos litterarum & artium, reique scholasticæ statores, ac fautores huic Musarum nostrarum sollemnitati, illasque *vestro* fauore complectamini. Collustrate hanc panegyrim scholasticam Vestra præsentia, atque ita pubem, curæ nostræ traditam, ad laudabiles quosuis conatus non acuite solum, sed inflammate. P. P. Prid. Kalendas
Maias Anno MDCCL.



XXIX

Sehr geehrte Herr, ich habe die Ehre, Ihnen
zu schreiben, dass ich die Ehre habe,
Ihre Güte zu empfangen, und ich
dank Ihnen sehr für die
Gabe, die Sie mir gemacht haben.
Ich bin sehr dankbar für
Ihre Güte und hoffe, dass
ich Sie bald wieder sehen
werde. Ich bin sehr dankbar
für Ihre Güte und hoffe,
dass ich Sie bald wieder
sehen werde. Ich bin sehr
dankbar für Ihre Güte und
hoffe, dass ich Sie bald
wieder sehen werde.

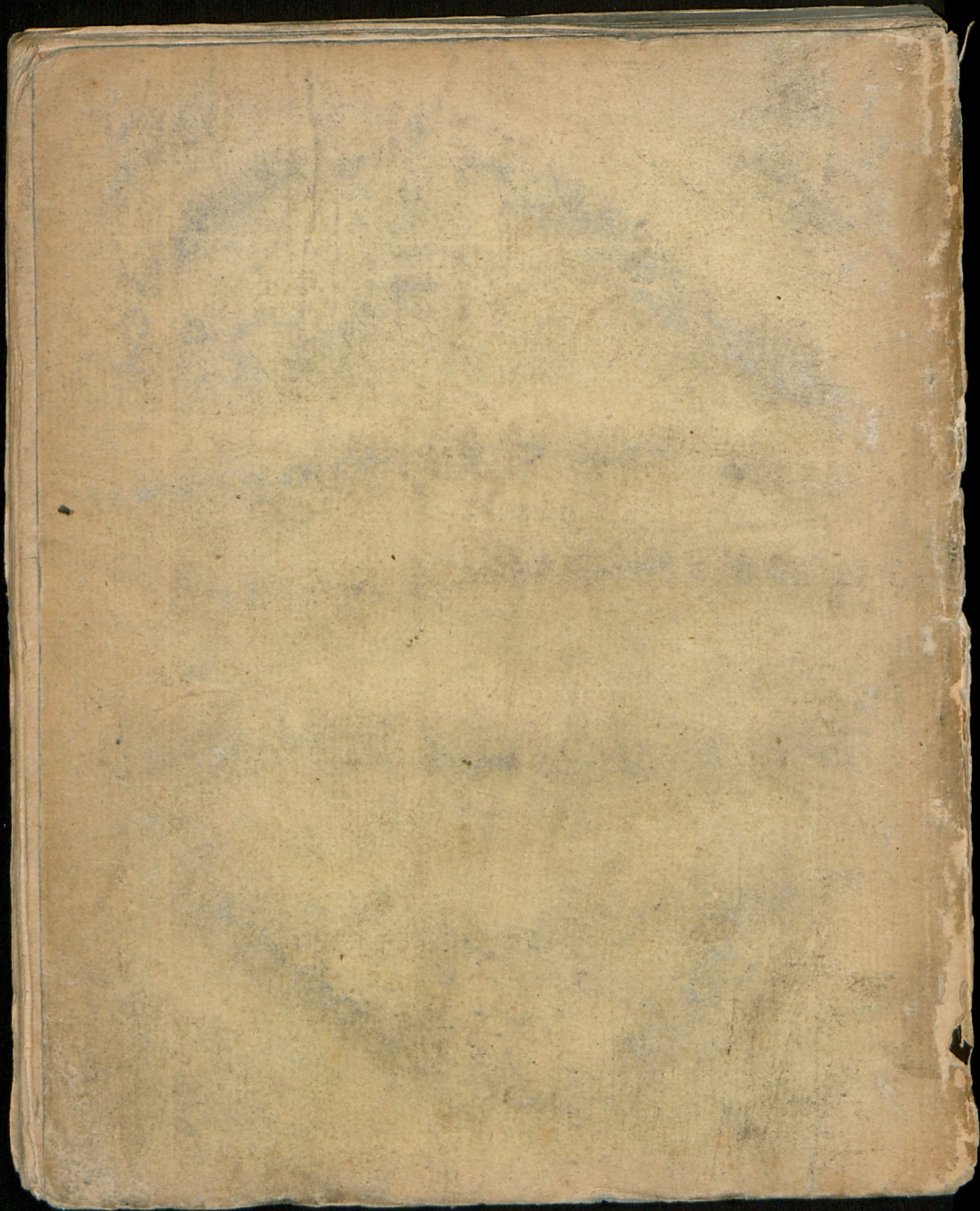


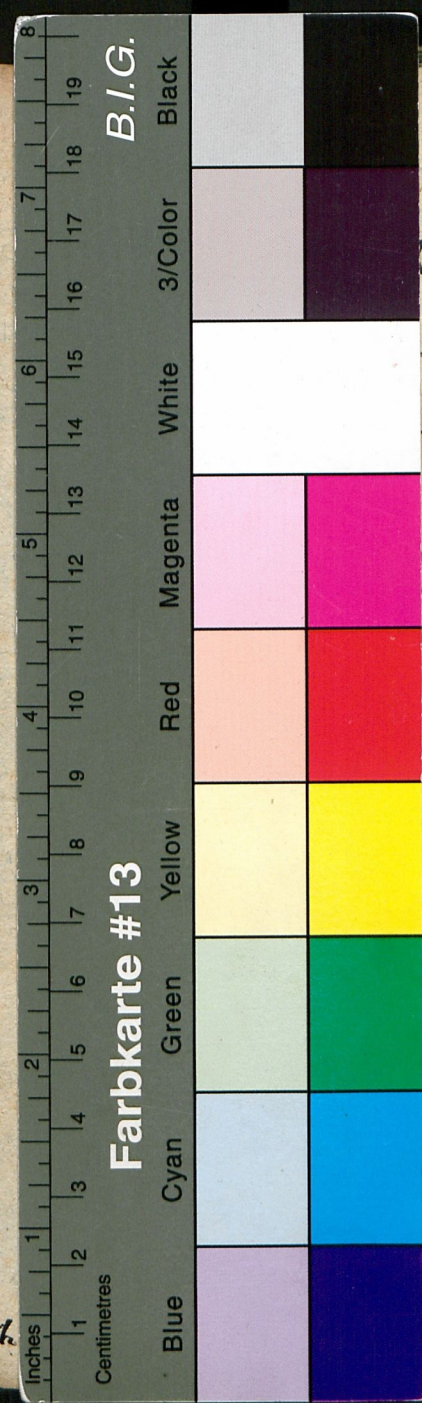
Ga 4467

80

1018

M





B.I.G.

Farbkarte #13

Blue

Cyan

Green

Yellow

Red

Magenta

White

3/Color

Black

HISTORIA
SCHOLAE DVICALIS
VVOLFENBVTTLENSIS.

DIATRIBE I.

QVA

AD

GYRIN SCHOLASTICAM

ATHENAEI NOSTRI INAVGVRATI
MEMORIAM

ALENDIS MAII HOR, III. POMER. MDCCCL
INSTITVENDAM

ORIBVS LITTERIS FAVENTES

OFFICIOSE INVITAT

CHRISTOPH. DOMMERICH

CT. INCLIT. ORD. PHILOS. IN ALMA IVLIA CAROLINA

ADIVNCT. ET SCHOLAE VVOLFENBVTTLE-
LENSIS RECTOR,

FENBVTTTELI LITTERIS BARTSCHIANIS.